

Races autòctones, la protecció d'un patrimoni col·lectiu

autor

Pere-Miquel Parés i Casanova, Amadeu Francesch i Vidal, Jordi Jordana i Vidal, Xavier Such i Martí.

El porc català o el conill del Penedès són races autòctones que s'havien criat a Catalunya però que a hores d'ara ja estan extingides. Com aquestes n'hi ha d'altres arreu que amb més o menys fortuna, i amb més o menys suport, van sobrevivint. Valorar-les i conservar-les no només és un deure moral, sinó que si s'estudien ens adonarem que poden aportar-nos beneficis i avantatges a nivell agrari.*

Un dels problemes més greus del planeta és l'accelerada extinció d'espècies. D'aquest procés, tant si afecta espècies silvestres com domèstiques, se'n diu erosió genètica.

Aquestes espècies, races i varietats són formes de vida úniques, i preservar-les de la desaparició és una de les obligacions més importants que tenen els humans, tant envers la naturalesa de la qual formem part com envers els avantpassats que les varen crear.

Actualment, en el banc de dades de la FAO (DAD-IS: "Domestic Animal Diversity-Information System") hi ha catalogades unes 6.500 races d'animals domèstics. El ritme d'extinció anual es xifra d'una a dues races per setmana, essent les espècies més perjudicades aquelles amb sistemes de producció intensius (porc i aus) o molt intensificats (vaquí de llet). A tall d'exemple: de les 464 races bovines europees que han existit durant el segle XX, 154 (un 33 %) estan extingides, i 101 (un 22 %) es troben en perill imminent d'extinció.

Les millores aconseguïdes en zootècnia han creat, de forma paradoxal, una gran necessitat de conservar animals indígenes, autòctons, que al llarg de la història han anat desapareixent per diversos motius.

A nivell global, dos són els factors més importants que podem considerar com a màxims responsables de la regressió racial:

- En els països més desenvolupats (zones temperades); l'existència d'unes poques races altament productives. Això ha fet, i està fent, que aquestes races hagin desplaçat progressivament les altres races menys productives.
- En els països menys desenvolupats

(zones no temperades); la creixent demanda de fonts de proteïna animal. Al ser les races indígenes menys productives s'han realitzat grans importacions de races exòtiques (zones temperades), utilitzades de diferent manera: reemplaçant la raça local o encreuant aquestes locals amb les exòtiques, generalment de forma indiscriminada.

No obstant, i a nivell més local nostre, podem considerar moltes altres causes, que d'una manera o altra també han estat factors importants de regressió racial, com ara:

- L'hàbitat: el despoblament de certes zones i/o la manca de reemplaçament dels ramaders vells, ha fet que desapareguin certes races locals.
- La pèrdua de l'aptitud treball (per exemple l'ase català).
- El tancament de moltes explotacions per manca de productivitat, derivada de l'insuficient desenvolupament tecnològic de l'explotació i de formació professional de qui la porta.
- La mala planificació dels encreuaments amb races millorades (política de reposició errònia, al guardar-se com a reproductors animals de la primera generació).
- La ignorància, o manca d'informació sobre la possible utilitat de les races autòctones. Moltes races, sobretot ovines (per exemple la xisqueta) i bovines (per exemple la bruna dels Pirineus) poden actuar perfectament com a línia mare per a l'obtenció de carn.
- El gran desenvolupament de la inseminació artificial en certes espècies i races. La comoditat d'inseminar (generalment amb races millorades) i la no necessitat de mantenir un o varis mascles autòctons pot fer decantar la balança cap a l'altre costat.
- La política ramadera oficial. Raons

econòmiques poden fer que es limiti el nombre de races existents en un país, argumentant que l'excessiu nombre de races dissemi els esforços en massa direccions, i això no permet donar a la millora de les grans races el vigorós impuls que haurien de rebre.

- Per desconeixement, esnobisme, o perquè és "modern". Certes campanyes promocionals fan que s'introdueixin certes races altament seleccionades en zones rústegues de medi advers, i lògicament, en aquest nou medi, els grans resultats teòrics esperats no arriben. Els ramaders solen tornar a la raça local, si és que encara existeix.

- Desastres naturals i malalties. Tenim els casos recents de la BSE ("vaques boges") i de la grip aviària.

El colom coll pelat és un dels vuit coloms de Catalunya que encara es conserven. Pere-Miquel Parés i Casanova.

Per què s'han de conservar les races?

“Qualsevol extinció o desaparició d'una espècie o raça representa un irremplaçable element de la diversitat de la vida que es perd.”

(I.L. Mason, *A world dictionary of livestock breeds, types and varieties*, 1974)

“Les races domèstiques són recursos genètics que han d'ésser protegits com a part de l'herència mundial de la biodiversitat.”

(S.J.G. Hall, *Livestock breeds and their conservation: a global overview*, 1993)

Les anteriors afirmacions de Mason (1974) i Hall (1993) haurien d'ésser raó suficient per a justificar qualsevol programa de conservació de les espècies i races en perill d'extinció. No obstant això, no tothom pensa així, i es fa necessari donar uns punts de vista més objectius que puguin justificar, d'alguna manera, l'interès d'aquests programes. Raons o arguments vàlids per a la conservació en podem trobar tant de tipus genèticoproductiu, com de tipus científic, raons històriques i culturals, així com raons de tipus ecològic i ambientals.

Un boc de raça rasquerana. Pere-Miquel Parés i Casanova.

Associacions de criadors

- Associació de Ramaders de Bestiar Boví de la Raça de Menorca.
vaca menorca@terra.es
- Associacions de protecció i foment de la raça bruna del Pirineu
www.brunadelspireneus.org/webcatala/asociaciones1.htm
- Associació per al foment de la Raça Asinina Catalana (AFRAC)
Tel. 972 57 48 05
- Associació de Criadors i Propietaris de Cavalls de Raça Menorquina
Tel. 971 48 09 16
cavalls-menorca@moninformatic.com
- Associació de Criadors i Propietaris de Cavalls de Raça Mallorquina
Tel. 971 50 13 05
- Club del Gos d'Atura Català
http://www.gosdaturacatala.org/
- Associació de Criadors de Cavalls de la Cerdanya
Tel. 972 88 02 12
- Associació Nacional de Criadors d'Ovins de Raça Ripollesa.
Tel. 972 20 84 54.
- Asociación Nacional de Criadores de Raza Guirra
Tel. 618 548 809 www.anguirra.com
- Associació Professional de Ramaders d'Equí d'Hispa-Bretó del Pallars Sobirà
Avda. Doctor Morelló, 9, 1^a, 1^a
25580-Esterrí d'Àneu (Lleida)
- Asociación de Pasesi Criadors de Shivaus Hispan Breton derà Val d'Aran
Tel. 973-644509 / 696830520
- Associació Catalana de Criadors d'Oví de Raça Xisqueta
Tel. 636396449
- Associació de Criadors d'Oví de Raça Aranosa
Telf. 652879612 / 636396449
- Associació Criadors Raça Prat
Tel. 933 790 057
- Club català de coloms autòctons: coloms_catalans@yahoo.es

I webs interessants:

<http://www.rac.uab.es/INDEX.HTM>

<http://www.gencat.net/darp/c/ramader/races/races01.htm>

Les motivacions per conservar les races autòctones es poden resumir en sis punts:

a/ Com a font de reserva genètica

El manteniment de la variabilitat genètica és d'interès per a poder adaptar-nos a noves necessitats productives (canvis en la demanda de productes d'origen animal, possibles canvis ambientals, etc.), per a la producció en condicions desfavorables (medis rústecs i adversos) i per a explotar recursos vegetals marginals no competius amb l'home. Les races representen una font genètica que es pot aprofitar per a generacions futures. El coneixement del grau de variabilitat genètica en les races i en llurs diferents poblacions té importància per a qualsevol programa de conservació, per a poder establir possibles estratègies en un eventual programa de selecció i millora.

b/ Com a reproductors rústecs, per a produir tot aprofitant condicions integrals de pastura marginal.

Es tracta d'utilitzar un animal rústec com a línia mare. Un exemple és el bretó cerdà. Fa uns anys, i de forma

experimental, es van encreuar eugues bretones cerdanes amb semalers pura sang anglès i àrab, amb la finalitat d'obtenir animals de sella en condicions poc oneroses pel ramader.

Un altre exemple seria la bruna dels Pirineus, que es pot encreuar amb toros de carn de races que en aquestes condicions tindrien problemes d'adaptació.

c/ Com a eines de gestió del medi

Les feines de control de la massa vegetal tenen un cost important. Aquesta matèria vegetal abans era retirada com a font energètica, però ara ja té poc o gens valor. Hom s'hauria de plantejar la utilització de races autòctones per a la gestió dels espais naturals, per al control d'aquesta matèria. Les races com a gestió de la biomassa.

L'ase, per exemple, aprofita el material vegetal que altres espècies, com l'ovella, no poden aprofitar; ambdues espècies no entren en competència alimentària, més aviat són complementaris. De fet, a les pastures on ase i ovella conviuen, la càrrega de caps d'oví per unitat de superfície pot fins i tot arribar a ésser més elevada.

FACTORS PREDISPOSANTS A LA RECUPERACIÓ DE LES RACES AUTÒCTONES

- ✓ Ajustament de la ramaderia local a les potencialitats farratgeres locals
- ✓ Canvi cap a estructures d'explotació millorades
- ✓ Majors possibilitats per al pastoreig
- ✓ Reserves laborals (enfront de la intensivitat)
- ✓ Repoblació rural per persones inquietes.

Alguns paisatges, per altra banda, no serien tampoc explicables sense la intervenció dels animals domèstics. Per exemple, les "closes" empordaneses —camps tancats per franges arbòries naturals—, que destaquen no només per llur gran bellesa, sinó també per llur interès biològic. Aquests reticles reforcen l'estabilitat ecològica, puix que els closes serveixen de refugi a un gran nombre d'elements faunístics i florístics propis dels boscos més madurs.

Els vessants inclinats de muntanya, poc aptes per als conreus, poden ésser utilitzats per aquestes races, també, amb la qual cosa poden aprofitar-se més zones com a pastura.

d/ Com auxiliars de treball

Un exemple és el del Mastí dels Pirineus, que forma part dels ramats d'ovella i té per objectiu defensar-les dels atacs de depredadors. Actualment, a Catalunya, existeix un gran problema amb les baixes que provoquen els atacs dels gossos silvestres. La tinença d'alguns mastins dins dels ramats ovins podria reduir aquest problema. Dins del programa LIFE de reintroducció d'òssos bruns al Pirineu, el mastí ha jugat també un paper important com a gos protector dels ramats enfront de l'ós.

e/ Com a animals pròxims o casolans

Algunes races són animals pròxims o

casolans, per la qual cosa hom en pot gaudir amb llur proximitat i pura contemplació: tenir gossos és habitual, i un gos d'atura o un mastí dels Pirineus, fins i tot un ruc, pot perfectament constituir un bon animal familiar.

També és plantejable un objectiu purament competitiu, per tal d'aconseguir els exemplars més bons i representatius: la columbofilia esportiva és un claríssim exemple d'activitat competitiva; la cria de races d'aviram amb motius purament ornamentals, també.

Un altre aspecte interessant és el de l'atractiu turístic. Aquest atractiu, que de fet és paisatge —puix que estem veient que les races s'integren en un entorn determinat—, convé que no sigui destruït.

f/ Com a substrat viu del món patrimonial que duen associat

La conservació d'aquestes races com a patrimoni propi i com a història viva i paral·lela de les poblacions humanes, hauria d'ésser motiu suficient per a garantir la seva supervivència.

El món de la ramaderia tradicional ha creat un entorn patrimonial molt ampli. La cultura dels pastors, eugassers i vaquers era extraordinàriament extensa, i la vida rural es movia en molts aspectes al seu entorn. El vocabulari que descriu els patrons de plomatge dels coloms és també impressionant. L'abandó de les pràctiques ramaderes

tradicionals ha implicat el progressiu desús d'aquest patrimoni. Deixar doncs que tota aquesta cultura ramadera caigui en l'oblit és imperdonable.

g/ Per llur rusticitat

Les races autòctones són sovint les úniques capaces de subsistir en medis difícils, tot estant perfectament adaptades al medi on tradicionalment s'han anat explotant. Dotades d'uns gens que poden ésser molt valuosos en un futur —encara que en el moment actual no tinguin massa valor econòmic—, els caràcters d'aquestes races pel que fa a llur rusticitat, aptitud per aprofitar aliments ordinaris, longevitat, resistència a les malalties, etc. són essencials. Però, curiosament, són, aquestes, qualitats que condicionen la rendibilitat i la productivitat en medis difícils.

Uns bons exemples són la vaca alberesa i la cabra blanca de Rasquera, races capaces d'aprofitar recursos vegetals molt pobres. Ara bé, és important adonar-se d'un fet que sovint ha generat massa tòpic sobre aquesta elevada rusticitat de les races autòctones. Una cosa són els marges de tolerància d'una raça, i l'altra, els marges òptims de producció. Ésser capaç de viure a temperatures nocturnes inferiors als 0°C (és el cas del cavall bretó cerdà) no vol dir fer-ho amb igual eficàcia que a 20°C. Això vol dir que una raça susceptible de viure en un

Dues de les varietats de la mateixa raça alberesa, típica de la serra de les Alberes, a l'Alt Empordà (Girona). Pere-Miquel Parés i Casanova.

ambient determinat no té per què estar-hi en termes d'eficàcia vital. Algunes races sobreviuen en indrets amb uns migrats recursos, que fan que estiguin al límit de llurs possibilitats.

Quan una mateixa raça es troba en la plenitud de la seva adequació al medi, en comparació amb una altra que hi és poc compatible, la primera preval en la seva productivitat. Una vaca pallaresa potser no és una gran productora de vedells, però en el medi difícil —sobretot per orografia— en què viu, no té rival.

D'una manera general, diríem que les races autòctones tenen uns marges de tolerància —entesa com a adequació al medi— força grans. Les races seleccionades tenen aquests marges més petits, més propers als de l'optimització.

Eines de conservació de les races autòctones

a/ Les associacions de criadors

Els ramaders o propietaris d'animals d'una raça tenen necessitat d'agrupar-se i organitzar-se, sobretot de cara a la selecció i comercialització. Les funcions principals de les associacions de criadors són:

- 1/ portar el registre de pedigrins
- 2/ definir i mantenir l'estàndard racial
- 3/ fomentar els concursos i fires de bestiar, basats en les excel·lències fenotípiques i funcionals
- 4/ donar suport a la propaganda i la difusió dels animals
- 5/ ésser la base de contacte per a les administracions, grups d'investigació i professionals
- 6/ ésser el referent per a l'establiment dels censos i de la localització geogràfica dels ramats i/o animals
- 7/ actuar com a entitats col·laboradores del llibre genealògic de la raça.

b/ Els llibres genealògics

Els llibres genealògics van néixer tant per la necessitat de preservar els atributs d'una raça enfront a la introducció d'altres, com per crear un model per als criadors.

Es considera el llibre genealògic com el millor medi de preparar i mantenir la integritat d'una raça.

A Catalunya tenim el Llibre Genealògic de les races bovina bruna dels Pirineus (Ordre del DOGC de 24 d'agost de 1990), ovina ripollesa (Ordre del DOGC de 5 de novembre de 1990), i de l'asinina catalana (Ordre ARP/78/2002, de 14 de març). Per a la raça ovina xisqueta l'estàndard racial està creat, però encara no s'ha aprovat oficialment.

I pel que fa als gossos, hi ha un llibre de registre de totes les races reconegudes a nivell estatal, on s'inscriuen les camades en el "Libro de Origenes Español" (LOE). En tenir aquest control, es poden certificar els ancestres i les

qualitats de campions (si n'hi ha) fins a moltes generacions enrere, de cada animal inscrit.

Els conills i l'aviram no en disposen.

c/ Els programes de millora genètica

La finalitat última de qualsevol programa de millora, en animals de renda, és

RACES DE BESTIAR DEL PRINCIPAT DE CATALUNYA

- Gossos
  - Gos d'atura català
  - Gos d'atura de pèl curt
  - Gos d'atura de Cerdanya
  - Gos d'atura aranès (gosset aranès tath bestiar)
  - Mastí dels Pirineus
  - Muntanya dels Pirineus
- Porcs
  - Porc català (†)
- Cavalls i ases
  - Agrupació hipermètrica pirinenca
  - Bretó cerdà
  - Cavall català (†)
  - Ase català
- Vaques
  - Albalesa
  - Bruna dels Pirineus
  - Marinera (†)
  - Pirinenca
  - Vaca catalana (†)
  - Pallaresa
  - Vaca de Sent Gironç i de l'Aura (Vaca de Sant Guirons e de Val d'Aura) (†)
  - Vaca cerdana (†)
- Ovelles
  - Ripollesa
  - Aranesa (Oelha aranesa)
  - Xisqueta o pallaresa
- Cabres
  - Catalana (†)
  - De Rasquera
- Conills
  - Conill del Penedès (†)
- Gallines
  - Gallina del Prat
  - Gallina penedesenca
  - Gallina empordanesa
  - Gallina paradís
  - Gallina nana flor d'ametller
- Oques
  - Oca empordanesa
- Coloms
  - Colom del vol català
  - Colom d'enreixat o xorrera
  - Capibec
  - Figureta
  - Refilador ull de peix
  - Ull de maduixa
  - Flamenc o colom d'ull
  - Coll pelat

†: raça o població extingida

Marrà aranès. Pere-Miquel Parés i Casanova.

No sempre la rendibilitat ha d'ésser un guany en diners. La millora genètica per obtenir animals més rústecs (com a controladors naturals de la biomassa), o més adaptats a viure en condicions hostils, amb poc maneig (com a nuclis descatalitzadors d'abandó rural) ja es pot considerar un guany. Però decidir quin és l'objectiu de selecció no sempre és feina fàcil. □

Aquest article l'han refós els autors d'un capítol del seu llibre "Catalans de pèl i ploma", publicat per Lynx Edicions aquest 2006. (Vegeu secció "publicacions").

El pòster de bestiar autòcton dels Països Catalans s'ha encartat gràcies a la gentilesa de Fundació Territori i Paisatge de l'Obra Social de Caixa Catalunya. En Pere-Miquel Parés, coautor d'aquest article ha participat en l'assessorament i els textos.

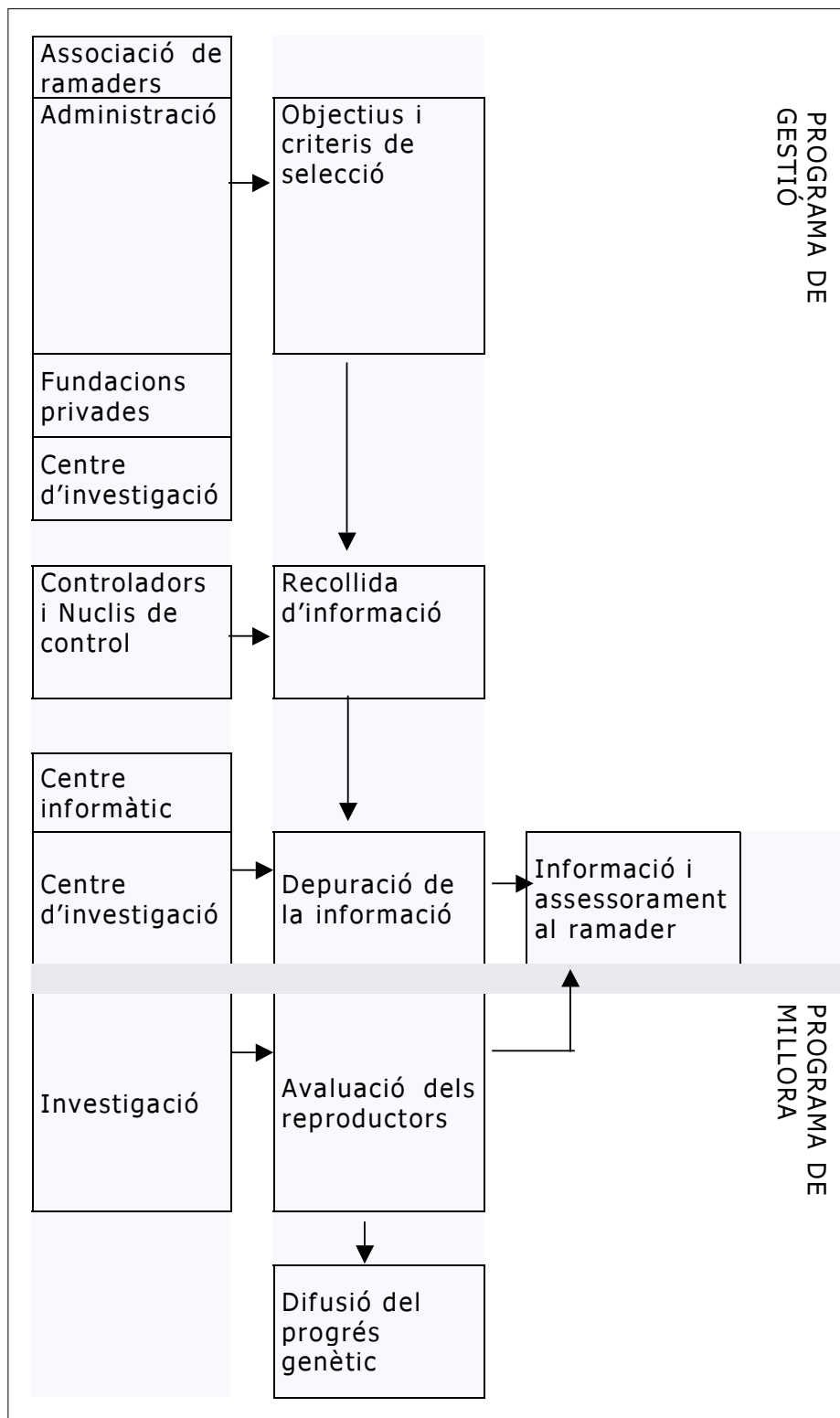
augmentar la rendibilitat econòmica de les explotacions que integren el programa. Els principals factors que de manera més directa incideixen en la rendibilitat econòmica són: el maneig, l'alimentació, la sanitat, la reproducció, la comercialització i la genètica. Tots ells han d'anar perfectament coordinats. El principal avantatge de la millora genètica damunt dels altres és que els resultats són acumulatius i es transmeten d'una generació a una altra.

Millora de les races autòctones

Com a conseqüència d'una vida a plena naturalesa, s'ha establert, en moltes races, una autèntica selecció natural, i s'han perpetuat individus robusts, i de gran longevitat —en part, cal dir-ho, puix que les produccions no són gaire esplendoroses. Algunes races autòctones, en iguals condicions de medi (d'alimentació, sobretot), tenen una precocitat superior a la de les races millorades.

Amb una bona utilització dels coneixements genètics actuals, es poden aprofitar les característiques específiques de les races per potenciar o modificar certes característiques limitants de races forasteres.

La raça bovina pirinenca, per exemple, pot competir avantatjosament amb qualsevol altra dins del medi accidentat, d'altura i de climatologia adversa de les zones d'alta muntanya, normalment zones econòmicament deprimides. Aquesta mateixa raça suporta, sense una marcada repercussió orgànica, una dieta hivernal deficient en energia, proteïna i fòsfor, per estar adaptada a unes condicions ecològiques adverses, amb recursos alimentosos estacionals. L'adaptació al medi de la vaca alberesa i la pallaresa, la cabra blanca de Rasquera i els cavalls hipermètrics pirinencs també és notable, i són capaços d'aprofitar recursos vegetals pobres i estacionals, o en orografia difícil.

Requadre 3